

Anne Birgitta Nilsen

Osama bin Ladens skjulte slagkraft

Abstract

The article illustrates how Osama bin Laden has been portrayed in some leading Norwegian media. Light is shed on how this portrayal differs from the way he presents himself and on how he is perceived in the Muslim world.

Key word

- al-Qaida
- translation
- rhetoric
- orientalism

I konflikten mellom al-Qaida og den vestlige verden er det ingen dialog mellom partene, og all kommunikasjon foregår i mediene. Mediene blir således en viktig informasjonskilde til al-Qaidas ståsted, men en del av dem er lite pålitelige fordi de baserer seg på løsrevne sitater og oversettelser av varierende kvalitet. Artikkelen skal belyse det bildet nordmenn får formidlet av al-Qaidas leder, Osama bin Laden, og dette bildet skal presenteres gjennom et punktnedslag: gjengivelsene av bin Ladens tale fra april 2006. Bildet skal også ses i forhold til hvordan han selv presenterer seg og hvordan den arabisktalende verden fanger opp hans slagkraft.

Vinteren 2002 gjorde journalisten Ivar A. Iversen en studie av den journalistiske framstillingen av Osama bin Laden. I denne studien, som ble gjort et drøyt halvår etter 11. september 2001, analyserer han blant annet to portretter av bin Laden: et fra Time International og et fra Newsweek. Studien viser at det er svært lite å lese om *personen* Osama bin Laden. Iversen finner riktignok rikelig med bilder og henvisninger til ham, men sier at bin Laden etter hans mening forblir den mystiske og onde hypnotisør gjennom hele tekstmaterialet (Iversen 2002:142). Studien til Iversen er fra 2002, og siden den tid har bin Laden fått mye plass i mediene. Bildet av ham synes imidlertid ikke å fremstå som klarere. Mette Grøtteland (2006) sier det er bemerkelsesverdig at bin Ladens uttalelser ikke har vært gjenstand for analyse i særlig grad i media. I en ny, norsk oversettelse av bin Ladens brev og taler, redigert av professor Bruce Lawrence (2007), kommenterer en av Norges fremste terrorforskere, Brynjar Lia, dette forholdet i etterordet: «Eit av dei største paradoksa i vår tids debatt om internasjonal terrorisme, er den enorme mediemarksemda rundt al-Qaidas ube-

stridde leiar, Osama bin Laden, samstundes som det lenge har vore vanskeleg å finne samla framstillingar om kva denne personen faktisk seier, skriv og meiner» (Lia 2007:508). I forordet til de norske oversettelsene av bin Ladens brev og taler, skriver redaktøren:

Selv om bin Laden er blitt en legendarisk skikkelse i Vesten, og i enda større grad i den arabiske verden, har hans samlede ytringer hittil ikke vært tilgjengelige for offentligheten. Bruddstykker er blitt sitert, og en sjelden gang er talene hans gjengitt her og der i pressen (Lawrence 2007:7).

Ifølge Tonje Raddum og Aslaug Veum (2006:149) måles medieomtale ofte etter hvor mange ganger et navn opptrer i mediene, og man undersøker i mindre grad hvordan personer blir sitert, referert eller bare omtalt, positivt eller negativt. Denne artikkelen skal belyse noen norske mediers framstillinger av bin Laden i forbindelse med talen han holdt i april 2006, dvs. hvordan medietekster skaper en forståelse av bin Laden gjennom utvalgte sitater. Disse norske framstillingene gjenspeiler ikke den slagkraften bin Laden kan sies å besitte, og dette ønsker jeg å belyse gjennom å forsøke å gi et bilde av hvordan bin Laden presenterer seg selv og hvordan han oppfattes i den arabisktalende verden. Som Raddum og Veum (2006) skal jeg se på hvordan kilder blir omdannet til stemmer i mediene, men med litt andre teoretiske perspektiver, blant annet fra orientalismedebatten, retorikken og oversettelsesteorien.

Sitater fra bin Ladens taler

Det er nok få nordmenn som har hørt bin Laden sine taler, for i forbindelse med talene sine gjengis han ofte i form av løsrevne sitater i norske så vel som i utenlandske medier. For USA sin del kan dette ifølge Bruce Lincoln (2003:19) forklares med at Bush-administrasjonen har sørget for at det ikke vises flere fullstendige bin Laden-opptak på amerikansk fjernsyn. Lincoln sier videre at Bush-administrasjonen har oppfordret tv-stasjonene til å begrense seg til utdrag av talene, med passende kommentarer fra ansvarlige journalister som man kan stole på forteller den ønskede historien. Videre har statsfunksjonærer oppfordret skriftlige medier til å benytte lignende fremgangsmåter i sin presentasjon av bin Laden. Årsaken til at Bush-administrasjonen ikke ønsker å vise talene til bin Laden i sin helhet, skyldes ifølge Lincoln (2003) at bin Laden framstår som både logisk og veltalende og med et lidenskapelig engasjement. Han er i stand til å motbevise president Bush på enkelte sentrale punkter og fremheve andre som presidenten ignorerer. Denne veltalenheten vanskeliggjør Bush-administrasjonens forsøk på å demonisere ham.

[...] officials are clearly uncomfortable with anything that might permit a nuanced perception of bin Laden and create sympathy for him at any point. Far better to keep him a cartoonish stereotype of Orientalist fantasy: the «Mad Mullah» a wild-eyed, turbaned

and bearded fanatic, whose innate irrationality precludes taking him seriously, but makes him a serious danger (Lincoln 2003:20).

Mange av de angivelige bin Laden-sitatene vi leser i norsk presse er åpenbart oversatt fra engelsk, og en del av dem bærer preg av en mangelfull forståelse for oversettelse som fag. Videre gjenspeiler sitatene, som ofte er trukket ut av sin sammenheng, oversetterens negative holdning overfor bin Laden og en tvilsom forståelse av jihad-retorikken som sjanger. Gjennom disse oversettelsene tilegnes bin Laden ytringer han aldri har uttrykt, og de forvansker folks mulighet for å forstå hvilken påvirkningskraft han har på originalspråket, der han fremtrer som en svært veltalende mann (jfr. for eksempel Edward Said (2004)):

Uavhengig av innholdet i det som ble sagt, ble jeg slått av hvor velartikulerte de omstridte og til og med avskyelige deltakerne var, inkludert Osama Bin Laden. Han snakket med mild stemme på et feilfritt, utvungent og flytende arabisk, noe som ganske sikkert har bidratt til å gjøre ham til den innflytelsesrike personen han tilsynelatende er (Said 2004:2).

Historikeren Michael Scheuer (2006), tidligere leder av CIAs bin Laden-kontor, diskuterer faktorer som er viktige i forhold til å forstå den globale posisjonen bin Laden har opparbeidet seg. De viktigste blant disse faktorene er, slik jeg ser det, for det første hans deltagelse i handlinger som har fanget hele verdens oppmerksomhet. For det andre er det sammenhengen mellom ord og handling, for slik mange har fått erfare kommer han som oftest ikke med tomme trusler. For det tredje er det hans karisma og særlig hans veltalenhet (diskutert av Nilsen 2007b). I bin Ladens liv har det vært flere handlinger som har fått internasjonal oppmerksomhet. De to viktigste er trolig al-mujahidin (de hellige krigerne) sin seier over den Røde Armé i Afghanistan i 1989 og 11. september 2001 da to fly ble styrtet inn i Verdens Handelssenter. Seieren i Afghanistan, bin Ladens personlige deltakelse i jihad (hellig krig) og historiene som sirkulerer om ham som sloss side om side med andre mujahidin, har gitt bin Laden et rykte som en tapper mann med stort mot – en slags heltestatus blant mange mennesker i den muslimske verden. Bombingen av Verdens Handelssenter tolv år senere ga ham et omdømme for lederskap da det mest fremtredende amerikanske symbolet på økonomisk makt ble revet ned. Nå gjelder det for bin Laden å forsøke å opprettholde sin posisjon så han får spredt sitt budskap, og det ser han ut til å gjøre gjennom talene sine. Ifølge al-Qaida-eksperter og sjefredaktøren for den London-baserte arabiske avisen «al-Quds al-arabi», Abdel Bari Atwan (2006), tenker massene seg foran fjernsynet for å se og høre denne mytiske helten når det blir sendt programmer med ham eller om ham.

Som nevnt ovenfor gjengis bin Laden ofte i form av sitater, og sitater oppfattes gjerne som en autoritativ tekst – en nøyaktig gjengivelse av det noen har sagt, blant annet fordi direkte tale benyttes som virkemiddel. Undersøkelser av sitater viser imidlertid at sitater nødvendigvis blir selektive i den forstand at de er avhengige av personen som siterer og konteksten der de fremføres (f.eks. Nilsen 2007a).

Det er dette aspektet ved sitater artikkelen søker å belyse gjennom teoretiske perspektiver hentet fra retorikken, orientalismedebatten og oversettelsen.

Datamaterialet denne studien baseres på er hentet fra Adresseavisen, Aftenposten, Dagbladet, Dagens Næringsliv, NRK, Stavanger Aftenblad og VG sine nettaviser, og består av disse mediens artikler om talen bin Laden holdt i april 2006, samt en omtale av bin Ladens taler fra Aftenposten (2006a). Denne artikkelen har et tredelt fokus. Den skal for det første belyse hvordan bin Laden ble gjengitt og presentert i disse nettavisene. Jeg har derfor sammenlignet de norske situatene med de arabiske transkripsjonene for å vise hvilke typer feil som er oppstått i de norske gjengivelsene av bin Laden, og sett på i hvilken grad de gjengir bin Ladens budskap.¹ For det andre søker artikkelen å gi et bilde av hvordan bin Laden selv presenterer seg gjennom sin tale og fremtreden, og for det tredje skal jeg forsøke å si noe om hvordan han oppfattes i den arabisktalende og muslimske verden.²

Den diskursive bin Laden

Tema for talen fra april 2006 er den krigen bin Laden mener føres mot islam og muslimene, og i løpet av talen gir han ulike eksempler som han mener er beviser for at denne krigen pågår. Han nevner for eksempel karikaturtegnene og måten de ble spredt på, situasjonen i Palestina, den internasjonale boikotten av den demokratisk valgte regjeringen til Hamas og tragediene i Irak og Guantánamofengselet. På bakgrunn av denne krigen, som bin Laden oppfatter som en angrepskrig og som han omtaler som en korsfarer-sionistisk krig, oppfordrer han til motstand og forsvar, og dette er et tema som går igjen i talene hans.

I mitt datamateriale, som består av åtte artikler fra ulike nettaviser som omtaler denne talen, finner jeg imidlertid kun ett forsøk på en oppsummering og gjengivelse av hovedbudskapet i bin Ladens tale, og det er i Aftenposten (2006b). Aftenposten (2006b) skriver i ingressen: «Osama bin Laden sier at Vesten driver krig mot islam» under overskriften: «Nye bin Laden-opptak». De andre artiklene som omhandler denne talen, er mer preget av løsrevne sitater. De fokuserer på ulike deler av bin Ladens argumenter for at denne krigen pågår eller på eksempler på forsvar eller motstand som han oppfordrer til. Som eksempler kan jeg nevne Adresseavisen sin overskrift: «Bin Laden-opptak: Hamas-boikott er korsfarerkrig». NRK (2006b) skriver i overskriften: «Bin Laden vil drepe karikaturtegnere» med følgende ingress: «Osama bin Laden krever at de som tegnet Muhammed-karikaturene blir drept».

I Aftenposten (2006a) sin anmeldelse av den engelskspråklige samlingen av bin Ladens tekster, er heller ikke bin Ladens budskap gjengitt. Også denne artikkelen består av en samling bruddstykker fra bin Ladens taler og utsagn. Vi finner imidlertid flere beskrivelser av budskapets karakter. I ingressen kan vi for eksempel lese følgende:

Osama bin Ladens skrifter er samlet og utgitt i bokform. Bildet av mannen og hans lære som kommer frem, gir et vrengebilde av religionens stemme, egnet til å vekke skrekk (Aftenposten 2006a).

Litt senere, i samme artikkel, står det:

Men om dette er religion, er det religion i morderisk karikatur: Vi møter uforsonlighe-
tens, ubarmhjertighetens, hatets og hevngjerrighetens evangelium. Mye tro, men desto
mindre av håp og kjærlighet (Aftenposten 2006a).

Mange mennesker forbinder rett nok bin Laden med religion, slik forfatteren av artikkelen i ovenstående sitat gjør. Tekstene til bin Laden handler imidlertid vel så mye om politikk, men dette aspektet er nærmest fraværende i anmeldelsen. Det er ikke først og fremst for sin fortolkning av islam bin Laden tekkes sine mange tilhørere, denne fortolkningen er nok for de færreste. Det mange beundrer ham for, er de politiske sakene han fremmer og synliggjør, og mye av hans popularitet stammer trolig fra hans sosiale og politiske engasjement. Hamid Mir, forfatteren av bin Ladens pakistanske biografi, sier at bin Laden er flink når han snakker om politikk, men ikke videre overbevisende når det kommer til religion (som referert hos Bergen 2006:200). I forbindelse med utgivelsen av talene på norsk, sier forleggeren, Frode Saugstad, til VG (2007) at dersom man ser bort fra de grusomme terrorhandlingene til al-Qaida, kan kanskje mange bli overrasket over at bin Laden fremstår som det man kan kalle en humanistisk terrorist.

Bin Laden-sitatene denne studien er basert på, kan fortolkes som eksempler på journalister som søker å vise et bestemt bilde av bin Laden idet han blant annet fremstilles som usammenhengende i sin tale og bakstreversk i forhold til ordvalg (og dette kommer jeg tilbake til med eksempler). I en analyse av sitatene er det derfor viktig å synliggjøre teksteksterne og tekstinterne kommunikasjonsforhold (Raddum & Veum 2006). På det teksteksterne nivået finner vi den empiriske tekstprodusenten (for eksempel Dagbladet), de empiriske leserne (Dagbladets lesere) og de empiriske deltakerne i samfunnet, som for eksempel Osama bin Laden. På det tekstinterne nivået finner vi fortellerstemmer (avisens stemmer), adressatposisjoner (mulige lesere teksten rettes mot) og de diskursive deltakerne. Det er den diskursive bin Laden i utvalgte norske nyhetsdiskurser denne artikkelen skal belyse, dvs. representasjonen av bin Laden som en tekstlig deltaker. En del av artiklene om bin Laden synes å være en tvilsom representasjon av ham, og et nærmere blikk på dem viser at det er mange fortellerstemmer som kommer til uttrykk i sitatene, dvs. de ulike journalistenes og oversetternes stemmer. Det dreier seg om journalistene som har foretatt et utvalg sitater fra den arabiske originaltalen, de som har oversatt fra arabisk til engelsk, og de journalistene som har foretatt et utvalg av sitater fra den engelske medieteksten og som har oversatt dem til norsk og satt dem inn i en norsk artikkel. Den autorale stemmen i slike avistekster består med andre ord ikke bare av journalistens stemme, men også av en rekke andre aktørers stemmer – en form for flerstemmighet eller heteroglossia (Bakhtin 1986).

Ifølge Bakhtin er tekster komplekse konstruksjoner av mange ulike stemmer, og dette er et viktig teoretisk utgangspunkt for min analyse av avistekstene.

I en av artiklene i mitt utvalg kan vi for eksempel lese at bin Laden kritiserer Danmarks regjering for ikke å ha bedt om unnskyldning for at karikaturtegnin-
gene ble trykket i Jyllands-Posten. Denne informasjonen følges av følgende sitat:

Det at den danske regjeringen fastholder at den ikke vil si unnskyld og at den avviser at den vil straffe og hindre at den slags forbrytelser skjer igjen, viser at ytringsfriheten ikke er rotfestet, spesielt når det gjelder muslimer, sier bin Laden (NRK 2006b).

Det er vanskelig å forstå innholdet i dette angivelige sitatet. Hva er det egentlig journalisten og/eller oversetteren mener bin Laden sier her? Konteksten sitatet er satt inn i, hjelper heller ikke i forhold til å forstå innholdet, for det som står er, som nevnt over, at bin Laden kritiserer Danmarks regjering for ikke å ha bedt om unnskyldning for at karikaturtegnin-
gene ble trykket i Jyllands-Posten.

Deler av denne talen ble sendt på den panarabiske Qatar-baserte tv-kanalen al-Jazeera i slutten av april 2006, men når opptakene ble gjort og hvordan de har funnet veien til al-Jazeera, er ikke kjent informasjon. Det synes imidlertid klart at opptakene ikke kan være av eldre dato ettersom bin Laden her tar opp dagsaktuelle temaer fra den tiden. Talen ble også nærmest i sin helhet lagt ut på deres nettsider (al-jazeera.net 2006a) med transkripsjoner. Hele talen var på ca. 11 minutter og utgjør 11 sider i transkripsjon (www.middleeasttransparent.com). Ifølge disse transkripsjonene nevner bin Laden begrepet ytringsfrihet to ganger. Den første gangen sier han at de som har krenket profeten bør utleveres, slik at de kan bli dømt. Dette, sier han, til tross for at den danske regjeringen sier at det er en sak som omhandler ytringsfrihet og at regjeringen ikke har noe ansvar og at ansvaret ligger hos den enkelte journalist. Han sier videre at når det er en amerikaner eller en europeer som er mistenkt for noe, så blir de unnskyldt med ytringsfrihet eller lignende. Når det derimot er en muslim som er mistenkt for noe, blir han forfulgt og forlangt utlevert til Vesten. Som et eksempel på en slik mistanke nevner han seg selv og refererer til en av president Bush sine taler i forbindelse med 11. september der presidenten sa at han ønsket bin Laden død eller levende. Poenget til bin Laden er at ytringsfriheten ikke gjelder for muslimene, at muslimene forskjellsbehandles. Ytringsfrihet har han også snakket om i talene sine tidligere. I en tale fra mai 2002 (al-jazeera 2002b), sier han for eksempel at USA kun holder på ytringsfriheten når det er i deres egen interesse. Denne forskjellsbehandlingen, sier bin Laden, er et ledd i den angrepskrigen han mener Vesten fører mot muslimene. Det bin Laden sier om Danmark og karikaturtegnin-
gene (referert til som hendelsen) i denne talen, er følgende:

Den som tenker nøye over hendelsene de seneste tiårene, kan klart vitne om Vestens stygge bilde av oss og det dype hat de nærer for oss. Det var i denne sammenhengen hendelsen skjedde, med de resultatene som fulgte. Blant de viktigste er:

Den danske statens hardnakkede insistering på å verken be om unnskyldning eller straffeforfølge illgjerningsmennene.

Den danske staten tok heller ikke noen forholdsregler for å hindre gjentakelse av denne typen illgjerninger.

Deretter tok Amerika og Europa Danmarks side i denne saken (Lawrence 2007:455).

Senere i talen sier han:

En måte å se ned på folk og vise forakt for dem på, er først å gjøre narr av det de holder hellig, for deretter å utvise solidaritet med dem som føler seg sjikanert og så invitere til dialog og ro.

En annen måte å latterliggjøre og håne folk på, er å la fly og bomber rasere husene over hodene på våre familier og våre barn i Palestina og Irak, Afghanistan, Tsjetsjenia og Pakistan, for deretter å smile oss rett opp i ansiktet og si: Vi angriper ikke islam, vi angriper terroristene (Lawrence 2007:463–464).

Karikaturtegningene, sier han, må forstås innenfor en større kontekst. De føyer seg inn i rekken av angrep mot muslimene, men er absolutt blant de mest alvorlige (Lawrence 2007:470).

Al-Jazeeras engelske nettsider (www.english.al-jazeera.net 2006) la også ut sitater fra denne talen, men disse var langt færre enn i den arabiske artikkelen, som hadde en nærmest full transkripsjon av talen. Den engelskspråklige artikkelen besto i langt større grad av et referat, sammenlignet med den arabiskspråklige artikkelen til al-Jazeera, og den var dessuten mye kortere, ca. tre sider. Det er *trolig* disse engelskspråklige nettsidene som er opprinnelsen til *mange* av bin Laden-sitatene i norsk presse, og det kommer jeg tilbake til senere i artikkelen.

Retorikk

Mangelfulle sitater fratar leserne muligheten for å forstå og få kunnskap og innsikt, og det handler ikke bare om budskapet og at det ikke blir riktig fremstilt i oversettelsen. Det handler også om en mulighet for å få innsyn og viten om hvem taleren er, for det er i stor grad gjennom språket vi representerer oss selv – gjennom ordvalg og andre retoriske strategier. For en god retoriker er det å tilpasse seg tilhørerne viktig, for vi kan vi gjøre ulike ting med språket, og vi kan også få språket til å gjøre noe med oss. Det handler om kunsten å overtale og overbevise, og gode retorikere, som bin Laden, er nøye med måten de legger frem sine budskap på. De velger en fremstilling som vil bidra til at de oppnår sine hensikter hos tilhørerne – å få dem til å handle og tenke på en bestemt måte. Helt tilbake til Aristoteles sier man at overbevisning skapes av tre ting: talerens moralske karakter, tilhørernes sinnstilstand og selve talen (f.eks. Lindhardt 1987:72), eller talerens troverdighet, emosjonelle og rasjonelle appell (f.eks. Kjeldsen 2004). Det blir der-

for viktig å kunne opplyse og argumentere, kunne vekke sympati og bevege tilhøreren følelsesmessig. Viktige aspekter ved selve talen er innholdet, stilen, disposisjonen og selve fremførelsen. En beskrivelse av bin Ladens taleferdigheter inkluderer det å kunne argumentere og opplyse på en overbevisende måte, han er i stand til å vekke sympati og tillit hos mange av sine tilhørere, og ikke minst kan bin Laden bevege sine tilhørere følelsesmessig. Det har sin bakgrunn i innholdet og måten han taler på, gjennom en velvalgt stil, disposisjon og fremførelse.

En god retoriker vil ifølge Charles Hill (2004:28) forsøke å rette tilhørernes oppmerksomhet mot det han tror de vil ha størst nytte av, og det er det mest slående ved retorikken til bin Laden. Han tar opp dagsaktuelle saker fra nyhetsbildet og setter fingeren på de politiske sakene som er mest aktuelle for mange muslimer, dvs. de sakene mange mennesker er opptatt av og som det er knyttet sterke følelser til. Mange menneskers holdninger og oppfatninger er på mange måter i samklang med mye av det bin Laden sier (Esposito 1999:278). De er sinte på USA (jfr. for eksempel Faath 2006) på grunn av deres utenrikspolitikk, og særlig støtten til den israelske militære okkupasjonen av palestinske områder, som nå er inne i sitt 41. år. USA har bidratt med mesteparten av den økonomiske, militære og diplomatiske støtten for den, og gjør det fortsatt. Når bin Laden oppgir grunnene til sin vrede, så gjenkjenner folk dem og støtter dem. Han benytter med andre ord en retorikk med et innhold det er utbredt enighet om blant mange muslimer. I den muslimske verden er det derfor mange som har positive oppfatninger av bin Laden, og dette skyldes ikke at disse menneskene er for terrorisme, men, som Jason Burke (2003:35) påpeker, at de er fornøyde med at bin Laden synliggjør politiske forhold og saker som de identifiserer seg med. De langt fleste vil ta avstand fra mange av metodene og volden som benyttes av al-Qaida og den type sharia-styre som de går inn for, men for tiden utgjør dette mindre detaljer for mange mennesker (Atwan 2006). Det er ikke det saken dreier seg om akkurat nå, for etter århundrer med forfall, ydmykelser, utnyttning og utbytting ser mange på bin Laden som en person som har brakt dem håp. Dette tyder på at bin Ladens retorikk ikke bare er avhengig av ordene, men også av situasjonen.

Kjeldsen (2004) sier at kommunikasjon får retorisk betydning av situasjonen på samme måte som et svar får betydning gjennom et spørsmål. En situasjon er retorisk hvis den rommer problemer eller utfordringer som kan løses eller modifiseres gjennom effektiv kommunikasjon. Det gjelder således å gjøre det som kreves i situasjonen, og det er det bin Laden i stor grad gjør. Han taler når det foreligger retoriske situasjoner – situasjoner som krever at noen reagerer og tar ordet. En viktig kilde til forståelsen av bin Ladens veltalenhet ligger således i situasjonen ordene blir ytret i, dvs. i de mange krisene i den muslimske verden, som ofte er hovedtemaet for talene hans. Kriser kan ifølge Michael Mumford (2006) være et kraftfullt virkemiddel for å oppnå innflytelse, fordi de er truende og angstskapende. En leder som er i stand til å skape en felles forståelse av hva krisen i for eksempel Irak består av – en felles oppfatning av hva det er som foregår, hvorfor

krisen er oppstått og hva som kan gjøres for å motvirke den – vil kunne redusere folks engstelse og trusselopplevelse og således få stor oppslutning.

Det blir svært tydelig at «språk er makt» (Blakar 1973) når man ser på språkbruken til bin Laden. Han evner å overbevise og overtale, og han forsterker sin ideologiske posisjon gjennom en retorikk som virker samlende på mange mennesker. Slagkraften i retorikken hans blir svært synlig, for han kan se ut til å få enkelte muslimer som selv aldri har opplevd okkupasjon til å føle en så sterk solidaritet med palestinere, tsjetsjenere og irakere at de blir villige til å drepe og bli drept. Følgende sitat fra en norsk nettside gjenspeiler ikke denne veltalenheten:

– De sender deres sønner til armeer som kjemper mot oss og dere fortsetter deres økonomiske og moralske støtte, mens våre land brenner og vår hus bombes og våre folk blir drept, sier Osama bin Laden (NRK 2006a).

Hvem sine «sønner» er det snakk om her, og hvem er «de» og «dere» i dette angivelige sitatet fra bin Laden? Og hva refererer den økonomiske og moralske støtten til? Sitatet er tatt ut av sin sammenheng, oversatt fra engelsk og gjengitt i en publisert artikkel. Følgende engelske oversettelse er trolig bakgrunn for den norske oversettelsen over:

– They send their sons to armies to fight us and they continue their financial and moral support while our countries are burned and our houses are bombed and our people are killed (English.al-Jazeera 2006).

Over ser vi at oversetteren har gjort en feil når han har oversatt «their sons» til «deres sønner» istedenfor til «sine sønner», og «they» med «dere» istedenfor «de». Resultatet blir en uklar referanse. Det kan se ut som om oversetteren har fortolket sitatet som at bin Laden snakker til oss i Vesten ettersom han to ganger benytter 2. person flertall i sin oversettelse, og ikke 3. person. Sitatet kan synes å ha fått en ny retorisk funksjon slik det fremstår i sin norske språkdrakt der bin Laden ser ut til å snakke til oss. Oversetterens oppfatning om at bin Laden snakker til Vesten kan ha sin bakgrunn i bin Ladens tidligere taler der han har snakket til Vesten og truet oss, men i denne talen er det hovedsakelig muslimene han snakker til, ettersom han blant annet begynner sin tale med å hilse det muslimske samfunnet (*www.middle-easttransparent.com* 2006). I dette angivelige sitatet fra bin Laden er det altså flere stemmer som kommer til uttrykk, en form for flerstemmighet (Bakhtin 1986), dvs. stemmen til oversetteren som har oversatt fra engelsk til norsk, stemmen til oversetteren fra arabisk til engelsk og bin Laden selv.

Det fraværende perspektivet

I april 2006 hadde mange av de norske nettavisene dette ovenomtalte sitatet med i artikler som omhandlet talen. Blant disse var Adresseavisen, Aftenposten, Dagbla-

det, Dagens Næringsliv, NRK, Stavanger Aftenblad og VG. Ifølge den originale arabiske talen (al-Jazeera.net april 2006a), er sitatet en del av et argument fra et lengre resonnement rundt det bin Laden beskriver som Vestens krig mot islam og muslimene. I oversettelsen under er hele argumentet inkludert for å gi sitatet mer mening:

Folket og regjeringene har et gjensidig ansvar for krigen, for krigen fortsetter. Folk fornyer sin tillit til sine statsoverhoder og politikere og sender sine sønner til militæret for å kjempe mot oss. De opprettholder den økonomiske og moralske støtten til krigen mens våre land brennes, våre hjem bombes og vårt folk drepes. Uten at noen bryr seg. (Forfatterens oversettelse fra arabisk, al-Jazeera.net april 2006a.)³

I det omtalte sitatet fra NRK (2006a) handler det om faktorer og perspektiver som ikke er nevnt, eller det fraværende perspektivet i Fairclough (1995:106) sine termer. I dette tilfellet et sitat fra et argument som det er vanskelig å forstå innholdet i, fordi ikke hele argumentet er inkludert og fordi det ikke er referert til sitatets kontekst. I et intervju med journalisten og al-Qaida-eksperten Peter Bergen (www.CNN.com) i april 2006, ble Bergen presentert for tre kortere sitater fra talen til bin Laden og bedt om å kommentere dem. Blant disse sitatene var også det ovenfor diskuterte sitatet, men her som en del av et lengre sitat. Om dette utdraget sier Bergen at det her synes som om bin Laden rettferdiggjør ytterligere angrep på USA. Bergen sier også at det her synes som om bin Laden i mindre grad enn tidligere skiller mellom det amerikanske folk og den amerikanske regjeringen etter som han sier at folket og regjeringen har et felles ansvar for krigen. Ifølge Dagbladet (2006) «sier også bin Laden at han holder vestlige sivile ansvarlig for korstoget mot islam.» Det er imidlertid ikke riktig, for slik vi så over sier bin Laden kun at de har et medansvar gjennom sine valg av statsoverhoder og politikere. Ifølge NRK (2006b) «oppfordret bin Laden også til at karikaturtegnerne skulle utleveres til Al-Qaida.» Dette påståtte ønsket om utlevering til al-Qaida går igjen hos Dagbladet (2006): «Bin Laden sier på båndet at tegnerne 'må utleveres til rettsforfølgelse og straff' i al-Qaida-regi, sier danske Politiken.» Bin Laden sier imidlertid ikke at disse skal utleveres til al-Qaida, og heller ikke at de skal rettsfølges og straffes i al-Qaidas regi. Det han sier er:

Når det gjelder disse som sjikanerer vår profet, som krenket ham med disse tegningene, så krever vi at deres styresmakter utleverer dem til oss slik at vi kan dømme dem etter Guds sharia (Lawrence 2007:467).

Når bin Laden uttaler seg, uttaler han seg som om han snakker på vegne av hele det islamske umma (det verdensomspennende islamske samfunnet), ikke bare på vegne av al-Qaida, og det er et viktig trekk ved hans retorikk. Vi og oss i sitatet over refererer således ikke til al-Qaida, men til *hele* det islamske umma.

Fiendebilder

Bin Laden ser al-Qaidas jihad som en forsvarskrig fordi Vesten fører en angrepskrig mot muslimene, fordekt under det som kalles «krigen mot terror», og det ovenomtalte sitatet er et interessant eksempel på bin Ladens evne til å forsterke sin ideologiske posisjon. Tidligere studier av fiendebilder brukt som en del av retorikken i krigspropaganda, viser nemlig at et rendyrket «vi–dem»-perspektiv er viktig for å få fram det ønskede budskapet med maksimal effekt (Ottosen 1994). Dette perspektivet kommer tydelig fram i talene hans, og et eksempel ser vi over i «De opprettholder den økonomiske og moralske støtten til krigen mens våre land brennes, våre hjem bombes og vårt folk drepes». I dette sitatet er «de» fienden som støtter krigen moralsk og økonomisk, mens «vi» er representert i «våre land som brennes, våre hjem som bombes og vårt folk som drepes». Det er «dem» mot «oss» i en kontrast som oppfattes som inhuman, og det gjelder å fremstille fienden som den mest mulig utålelige «andre». Videre ser vi i sitatet over hvordan bin Laden spiller på både følelser og fornuft. Han spiller på fornuft i første delen av sitatet der han sier at «de opprettholder den økonomiske og moralske støtten til krigen», mens han spiller på folks følelser i siste delen der han beskriver angrepene mot muslimene og sier at ingen bryr seg – i betydning ingen bryr seg om muslimene. Slike eksempler finnes det mange av i bin Laden sine taler, der han maner til kamp og bygger sin person som rettferdighetssøkende med omtanke og omsorg for de muslimske ofrene. Talerens karakter kan på den måten brukes som et middel i overtalelsesprosessen, for Johansen (2002) sier at vi er tilbøyelige til å feste lit til det en hedersmann sier. Bin Laden forsøker trolig derfor å posisjonere seg og sine tilhengere som de modigste og mest rettskafne forsvarere av sitt folk, som dem som forsvarer de forsvarsløse barna, som er truet av «de andre» – som dem som beskytter islam og muslimene. I hvilken grad han har oppnådd en slik posisjon er vanskelig å si, men det synes klart at han har opparbeidet en viss troverdighet, som ikke minst gjenspeiles i all den oppmerksomheten han alltid får i mediene i forbindelse med talene sine. Dessuten viser undersøkelser utført av meningsmålingsinstituttet Pew Research Center (www.pewglobal.org 2005) at mange mennesker har positive oppfatninger av bin Laden.

Det synes å herske stor enighet om bin Ladens talegaver, men retorikken hans har i svært liten grad vært studert i detalj. Vi vet med andre ord foreløpig ikke så mye om hva det er ved bin Laden som person og hva det er ved talene hans som gjør at folk hører på ham. Det som imidlertid er helt sikkert er at mange av gjengivelsene av bin Laden sine taler i norsk språkdrakt gir liten innsikt i verden slik bin Laden oppfatter den, og dessuten gir de et svært skjevt bilde av hvem denne mannen egentlig er. Meningene hans kommer ikke frem, og han fremstår verken som veltalende, karismatisk eller særlig intelligent. For at leserne skal få en forståelse av ham som person og leder, er det nødvendig med bedre oversettelser og presentasjoner av ham. En slik forbedring innebærer en forståelse for oversettelse som fag og profesjon, som for eksempel at oversettelse handler om langt mer enn å

kunne oversette enkeltord, men selv det er vanskelig nok. Et begrep som ofte gjen-
gis feil fra arabisk er korsfarerbegrepet og slik det brukes i jihad-retorikken, for der
brukes det også i fremstillinger av Vestens angrep mot islam i dag. I sin tale fra
april 2006 snakker bin Laden, som tidligere nevnt, om en sionistisk korsfarerkrig
mot muslimene. Umar Abd al-Hakim (2004, mest kjent under navnet Abu Musab
al-Suri), som er en fremtredende jihad-teoretiker med tilknytning til bin Laden og
al-Qaida, deler historien inn i tre ulike korstogsepoker. De første korstogene skri-
ver seg tilbake til middelalderen. De andre korstogene refererer til årene 1798–
1970, dvs. fra Napoleons inntog i Egypt, som representerte en form for et politisk
og kulturelt korstog gjennom kolonialiseringen. De tredje korstogene tok til i 1990
med den påståtte frigjøringen av Kuwait da vestlige styrker etablerte seg på hellig
grunn, og denne epoken har fortsatt frem til i dag. Om dagens situasjon brukes
korsfarerrelaterte begreper for å beskrive den militære, kulturelle og politiske
invasjonen og ikke minst den økonomiske utbyttingen al-Suri mener Vesten utset-
ter muslimene for. Dagens korsfarere er, ifølge al-Suri, alle dem som under ledelse
av USA deltar i en eller annen kampanje mot muslimene: kulturell, sosial, økono-
misk eller militær. Kampen mot terrorisme beskriver han som en korsfarerkam-
panje mot muslimene som fordekkes under slagordet «kampen mot terrorisme»
(2004:633, 668 og 734). Korsfarerbegrepet i jihad-retorikken har således et langt
videre bruksområde enn det som er vanlig i for eksempel norsk, der begrepet
gjærne refererer til korsfarerne i middelalderen.

Eksotisme i oversettelse

Det kommunikative målet er det som ifølge John Swales (1990) definerer en sjan-
ger. Tekster som utfører samme makrospråkhandling kan plasseres i samme sjan-
ger, og i jihad-retorikken, som bin Laden er en fremstående representant for,
handler det om å overtale folk til jihad. Jihad-retorikken er preget av et jihadistisk
religiøst språk, og utfordringen for oversetteren ligger i å gjengi denne spesielle
sjangeren og samtidig unngå eksotismer der bin Laden blir fremstilt som overdre-
vent mystisk og eksotisk.

Eksotisme i oversettelse handler om å uttrykke ekstrem kulturell fremmedhet
gjennom en oversettelse (Dickins, Hervey & Higgins 2002). En tekst som er preget
av eksotisme er en tekst som for eksempel bruker mange grammatiske og kultu-
relle trekk fra kildeteksten med minimal tilpasning til målspråket. På den måten
gir den uttrykk for den eksotiske kildekulturen og dens kulturelle fremmedhet. En
annen form for eksotisme i oversettelse kan oppstå ved at oversetteren foretar ord-
valg der det fremmede fremheves, slik det kan se ut som om har blitt gjort under.
Det vi særlig kan merke oss er bruk av begrepene «herrer» og «herskere» i sitatet
under fra bin Laden:

Folket og regjeringene har et delt ansvar for krigen. Krigen pågår, og folket fornyer sin troskap til dem som er herrer og herskere over dem,⁴ sier bin Laden (Aftenposten 2006b og Dagens Næringsliv 2006).

Folket og regjeringene deler ansvaret for krigen. Krigen pågår, og folket fornyer sin troskap til dem som er herrer og herskere over dem, sier bin Laden (Stavanger Aftenblad 2006 og Adresseavisen 2006).

Gjennom de ordvalgene som er benyttet i sitatet, får leserne muligens en assosiasjon til tidligere tider og ikke til folk som lever i en moderne verden. Slik jeg ser det, er dette en eksotifisering av bin Laden, for ikke å si gal oversettelse. Kanskje gjenspeiler denne oversettelsen oversetterens oppfatning av bin Laden som en bakstreversk leder som lever i en svunnen tid. «Troskap», «herrer over» og «herskere over» lyder som gammeltestamentlige uttrykk, og et søk i Bibelen (www.bibelen.no) viser også at dette er uttrykk som forekommer ofte. Det er lite sannsynlig at noen i dagens Norge ville snakke om troskap til Stoltenberg eller Bondevik, men man finner det brukt flere steder i Bibelen (for eksempel i 4 Mos 15, 39 og Jos 2,14 og 2 Sam 2,5). «Herre» er i Bibelen mye brukt som synonym til Gud (jfr. sverge troskap til Herren: Jes 19,18). «Hersker» er også brukt i Bibelen. I første Mosebok (45, 26) i fortellingen om Josef står det for eksempel: «Og de fortalte ham at Josef ennu var i live, og at han var hersker over hele Egyptens land.» Gjengivelsene av samme sitat i Dagbladet (2006) og VG (2006) er imidlertid mye bedre, da de benytter en mer moderne språkbruk, dvs. «tillit til sine ledere og politikere» (VG og Dagbladet 2006).

Disse oversettelsene med innslag av gammeltestamentlig vokabular gjenspeiler trolig oversetterens forestilling om bin Ladens religiøse retorikk, men ikke hans faktiske språkbruk. Lincoln (2003:28) sier om bin Ladens tale etter 11. september at av de 584 ordene i talen, var 101 (dvs. 17 %) rent religiøse. Det er således riktig at retorikken til bin Laden ofte har et sterkt religiøst preg, men ikke på den måten at han benytter et gammeltestamentlig vokabular. Det religiøse preget gir seg mer uttrykk i de mange Koran-sitatene, de islamsk-religiøse frasene og henvisningene til islamsk historie, hadith (fortellinger om profeten Muhammads ord eller handling) og sunna (profeten Muhammad, hans følgesvenners og tidligere etterfølgeres levnet). Som et eksempel på henvisninger til islamsk historie, ble tvillingtårnene beskrevet av bin Laden på en video fra 2002 som «vår tids Hubal» (aljazeera.net 2002a), og Hubal er en stor før-islamsk hedensk steingud som ble revet ned av profeten Muhammad og hans menn.

Orientalisme

Orientalismen (Said 2001) beskriver fremveksten av det orientalistiske fagfeltet, og Edward Said er i denne boken opptatt av hvordan spesielle tekster er representasjoner av Orienten og hvordan tekster kan skape en virkelighet der Orienten er

Vestens negative speilbilde. Ifølge Said utviklet den orientalistiske diskurs seg på en slik måte at den forholdt seg mer til den kultur som hadde skapt den enn til sitt egentlige studieobjekt (Thorbjørnsrud 2001). Eksemplene over kan tyde på at Said sine beskrivelser av Vestens oppfatning av arabere og arabisk fremdeles er relevante, for Said (2003) sier at i all orientalistisk diskurs har det lenge rådet en oppfatning om at både det arabiske språket og araberne er belastet med en mentalitet så vel som et språk som er ubrukelig i møte med virkeligheten. Virkemidlene som vi har sett har blitt benyttet i oversettelsene over, kan beskrives som orientalistiske virkemidler (Said 2001), for dette er virkemidler som beskriver muslimene på en skjev og nedverdiggende måte. Slik kan også de journalistiske fremstillingene av bin Laden beskrives, ettersom han blant annet er blitt presentert som usammenhengende i sin tale. Dette særlig sett i lys av hans popularitet mange steder i den muslimske verden, for i slike fremstillinger impliseres mange muslimers dårlige dømmekraft.

Said har blant annet kritisert professor Bernard Lewis, en av vår tids mest kjente Midtøsten-eksperter, for å bruke etymologiske analyser til å beskrive sentrale politiske begreper (Thorbjørnsrud 2001). Som et eksempel på dette tar Lewis i sin diskusjon av begrepet revolusjon (thawra) utgangspunkt i den arabiske roten av ordet, som viser til en kamel som reiser seg. Det Said reagerer på er at Lewis ikke diskuterer begrepets betydning for samtidens arabiske muslimer, som altså er revolusjon. Dermed synes han å forutsette at arabiske begreper ikke har gjennomgått noen utvikling siden de opprinnelig ble utviklet. På den måten impliseres eksistensen av en evig uforanderlig Orient. Det er noe av det samme som gjør seg gjeldende i oversettelsen av bin Laden-sitatet der «troskap», «herrer» og «herskere» er benyttet.

«Herrer» og «herskere» er også mulige gjengivelser av begrepene som er brukt i originalteksten, henholdsvis (hukka:m) og (sa:sa) (jfr. al-jazeera 2006a). En mer vanlig oversettelse av hukka:m i moderne tekster, er imidlertid statsoverhoder eller statsledere. Når det gjelder sa:sa, så kan det være herskere i spesielle kontekster, men det er det neppe her. Her dreier det seg om flertall av (siya:si:), som betyr politiker og som har flertallsformen (sa:sa). På samme måte er også «troskap» en mulig gjengivelse av (wala:'), men tillit er et mer dekkende begrep i forhold til denne konteksten. Som tidligere nevnt snakker vi ikke på norsk om å fornye vår troskap til en regjering, men om å fornye vår tillit. Said (2001) studerte forholdet mellom ulike typer tekster og politisk utvikling. Disse gjengivelsene av bin Laden kan også fortolkes innenfor en politisk kontekst som et ledd i det som kalles kampen mot terror, der man forsøker å usynliggjøre og sverte motstanderen, for Tatham (2006) diskuterer medienes rolle i krisetider og sier at de ofte ender som uvitende deltakere i regjeringenes kamp om folks tillit.

Den skjulte slagkraften

På originalspråket arabisk fremstår bin Laden som en svært veltalende leder, og av mange muslimer anses han som en tapper og modig heltefigur – en posisjon som blant annet kommer til uttrykk i all den medieoppmerksomheten han får i forbindelse med talene sine. Hans veltalenhet finnes det imidlertid lite spor av i norsk presse, for der gjengis bin Laden nærmest utelukkende i form av utvalgte sitater av varierende kvalitet. Flere av disse sitatene inneholder oversettelsesfeil og er ofte trukket ut av sin sammenheng. Det er i liten grad gjort forsøk på å anskueliggjøre bin Ladens slagkraft. Snarere fremstår han som en bakstreversk leder med et språk som ikke er egnet for en moderne verden, langt mindre for å overtale og overbevise folk om sitt budskap. Disse sitatene gjenspeiler trolig både oversetterens negative holdning overfor bin Laden og en tvilsom forståelse av jihad-retorikken som sjanger, og dessuten kanskje tidsnød, eller kanskje også manglende generell journalistisk kompetanse.

Spørsmål som diskuteres er orientalismens relevans i dag. Eksempelene i denne artikkelen tyder på at Edward Said sine tanker fremdeles er relevante, for når man ser på hvordan bin Laden har blitt brukt og er oversatt i enkelte avistekster, blir det tydelig hvor mye makt det ligger i språket, ikke minst fordi de færreste nordmenn leser bin Ladens taler og kunngjøringer. På det tekstinterne nivået i en del nyhetsdiskurser gir sitatene fra den diskursive bin Laden i sin norske form liten mening, og Osama bin Laden framstår som overdrevent eksotisk – en fremstilling som blant annet kan tilskrives en orientalistisk føring i oversettelsen av ham. På den måten kan mediene tjene til å skjule den slagkraften den empiriske teksteksterne bin Laden besitter.

Anne Birgitta Nilsen, førsteamanuensis i arabisk
Forsvarets Skolesenter
E-post: abnils@broadpark.no

Noter

- 1 Det å få sine utsagn sitert feil eller at utsagnene blir revet ut av sin opprinnelige sammenheng, er en generell utfordring knyttet til det å bli sitert og gjengitt i media og er noe mange kjenner seg igjen i. Det får imidlertid en særlig dreining når det knyttes til en oversettelses-problematikk og i vestlige mediers framstilling av en person som bin Laden.
- 2 Min fortolkningskompetanse i forhold til det arabiskspråklige materialet er basert på ferligheter i arabisk og kulturell innsikt fra området, samt kjennskap til panarabiske medier, og særlig al-Jazeera, hvis nyhetssendinger jeg følger daglig både på internett og TV.
- 3 Originaltekst:

إن الحرب مسؤولية تضامنية بين الشعوب والحكومات والحرب مستمرة والشعوب تجدد الولاء لحكامها ورسائل أبناءها
للجيش لقتالنا وتواصل الدعم المادي والمعنوي وبلادنا تحرق وبيوتنا تقصف وشعبنا تقتل ولا يبالي بنا أحد

- 4 Det er foretatt en endring i sitatet fra Aftenposten (2006b) og Dagens Næringsliv (2006) for ikke å skape forvirring for leseren. I teksten fra Aftenposten står det «herrer og herskere over de», mens det i Dagens Næringsliv står «herrer og herskere over den». Jeg har med andre ord gjengitt «de» og «den» med «dem».

Referanser

- Abd al-Hakim, Umar (2004): *دعوة المقاومة الإسلامية العالمية (Kallet til internasjonal islamsk motstand)*. På <http://fsboa.com/vw/>. Lastet ned 20.02.05.
- Atwan, Abdel Bari (2006): *The secret history of al-Qa'ida*. Saqi Books: GB.
- Bakhtin, Mikhail M. (1986): *Speech Genres and Other Late Essays*. University of Texas Press: Austin.
- Bergen, Peter (2006): *The Osama bin Laden I Know*. Free Press: New York.
- Blakar, Rolv Mikkel (1973): *Språk er makt*. Pax: Oslo.
- Burke, Jason (2003): *Al-Qaeda: Casting a Shadow of Terror*. I.B. Taurus & Co. Ltd.: New York.
- Dickins, James, Sándor Hervey & Ian Higgins (2002): *Thinking Arabic Translation: a course in translation method: Arabic to English*. Routledge: London.
- Esposito, John L. (1999): *The Islamic Threat: Myth or reality?*. Oxford University Press: New York.
- Faath, Sigrid (red.) (2006): *Anti-Americanism in the Islamic World*. Marcus Wiener Pub: Princeton.
- Fairclough, Norman (1995): *Media Discourse*. Edward Arnold: London.
- Grøtteland, Mette (2006): *Al-Qaida, jihad og Norges dilemma*. Kronikk på www.dagbladet.no 18.08.06. Lastet ned 05.06.06.
- Hill, Charles (2004): «The Psychology of Rhetorical Images», i *Defining visual rhetorics*, red. Charles Hill. Lawrence Erlbaum Associates: London.
- Iversen, Ivar A. (2002): «Portretter av ondskap», i *Krigens retorikk*, red. E. Eide og R. Ottesen. Cappelen: Oslo.
- Johansen, Anders (2002): *Talerens troverdighet. Tekniske og kulturelle betingelser for politisk retorikk*. Universitetsforlaget: Oslo.
- Kjeldsen, Jens E. (2004): *Retorikk i vår tid: En innføring i moderne retorisk teori*. Spartacus Forlag: Oslo.
- Lawrence, Bruce (red.) (2007): *Budskap til verden: Osama bin Ladens brev og taler*. L.S.P. Forlag: Oslo.
- Lia, Brynjar (2007): «Etterord», i *Budskap til verden, Osama bin Ladens brev og taler*, red. B. Lawrence. L.S.P. Forlag: Oslo.
- Lincoln, Bruce (2003): *Holy Terrors: Thinking about Religion after September 11*. University of Chicago Press: Chicago.
- Lindhardt, Jan (1987): *Retorik*. Rosinante Forlag: København.
- Mumford, Michael (2006): *Pathways to Outstanding Leadership*. Lawrence Earlbaum Associates: London.

- Nilsen, Anne Birgitta (2007a): «Språklig manipulasjon i rettssalen», s. 185–189 i *Lov og Rett* 46, 3.
- Nilsen, Anne Birgitta (2007b): «Osama bin Ladens makt», i *Norsk Militært Tidsskrift* 177, 3. Oslo Militære Samfund: Oslo.
- Ottosen, Rune (1994): *Mediestrategier og fiendebilder i internasjonale konflikter: Norske medier i skyggen av Pentagon*. Universitetsforlaget: Oslo.
- Raddum, Tonje & Aslaug Veum (2006): «Avistekstens mange stemmer», s. 135–153 i *Norsk medietidsskrift* 13, 2.
- Said, Edward (2004): *Å leve i det arabiske språket*. På www.diplo.no. Lastet ned 20.12.06.
- Said, Edward (2003): *Dreams and delusions*. På www.weekly.ahram.org. Lastet ned 20.12.06.
- Said, Edward (2001): *Orientalismen: Vestlige oppfatninger av Orienten*. De norske Bokklubbene.
- Scheuer, Michael (2006): *Through our enemies' eyes: Osama bin Laden, Radical Islam, and the Future of America*. Potomac Books, Inc.: Washington D.C.
- Swales, John M. (1990): *Genre Analysis – English in academic and research settings*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Tatham, Steve (2006): *Losing Arab Hearts and Minds: The Coalition, Al-Jazeera and Muslim Public Opinion*. Hurst & Co.: London.
- Thorbjørnsrud, Berit (2001): «Innledende essay», i E. Said: *Orientalismen: Vestlige oppfatninger av Orienten*. De norske Bokklubbene.
- www.adressa.no (2006): *Bin Laden-opptak: Hamas-boikott er korsfarerkrig*. Lastet ned 04.09.07.
- www.aftenbladet.no (2006): *Bin Laden-opptak: Hamas-boikott er korsfarerkrig*. Lastet ned 04.09.07.
- www.aftenposten.no (2006a): *Bin Ladens budskap*. Lastet ned 17.10.2006.
- www.aftenposten.no (2006b): *Nye bin Laden-opptak*. Lastet ned 12.05.06.
- www.al-jazeera.net (2006a): *المحاور الأساسية في خطاب بن لادن*. Lastet ned 24.04.06.
- www.al-jazeera.net (2002a): *المسؤولية عن هجمات سبتمبر في خطابات بن لادن*. Lastet ned 15.02.07.
- www.al-jazeera.net (2002b): *خطابات ورسائل بن لادن والظواهري*. Lastet ned 06.02.07.
- www.bibelen.no
- www.CNN.com (2006.): *American Morning, New Osama bin Laden Audio Tape surfaces; Going the extra mile*. Lastet ned 12.04.07.
- www.dagbladet.no (2006): *Vil ha utlevert Muhammed-tegnerne*. Lastet ned 15.05.06.
- www.dn.no (2006): *Bin Laden-opptak: – Vesten fører korsfarerkrig*. Lastet ned 12.05.06.
- www.english.al-jazeera.net (2006): *Bin Laden: West waging a crusade*. Lastet ned 15.05.06.
- www.middleeasttransparent.com/old/special_files.html (2006): *النص الكامل لخطاب أسامة بن لادن*. Lastet ned 10.04.07.
- www.nrk.no (2006a): *Bin Laden: Beviser korsfarerkrig*. Lastet ned 12.05.06.
- www.nrk.no (2006b): *Bin Laden vil drepe karikaturtegnerne*. Lastet ned 12.05.06.
- www.pewglobal.org. (2005) *Islamic Extremism: Common Concern for Muslim and Western Publics*. Lastet ned 10.04.07.
- www.vg.no (2007): *Gir ut bin Ladens taler på norsk*. Lastet ned 20.09.07.
- www.vg.no (2006): *– Bin Laden oppfordrer til karikatur-boikott*. Lastet ned 04.09.07.